

درس یازدهم

فعالیت ۱ (صفحه ۹۹ کتاب درسی)

الف- درباره اهداف و انگیزه شاهان هخامنشی از طرح چنین ادعاهایی، با یکدیگر در کلاس گفت‌وگو کنید.
پادشاهان هخامنشی خود را از قومی اصیل و برگزیده می‌دانستند و از مردم فرمانبرداری کامل می‌خواستند. پادشاه به این صورت مشروعیت حکومت خود را در بین مردم توجیه می‌کرد و از شورش‌های احتمالی مردم و خاندان‌های دیگر جلوگیری می‌کردند.
ب- تحقیق کنید که فزه ایزدی یا فز کیانی در ایران باستان چه مفهومی داشته و ارتباط آن با ادعای اعطای مقام شاهی از سوی اهوره مزدا به شاهان هخامنشی، چه بوده است.

فره ایزدی نیرویی مینویی و ایزدی است که می‌توان آن را پدیده‌ای خدایی دانست که از جانب اهورا مزدا به شخص پادشاه یا موبدان اهدا می‌شد. هر کس بدان دست می‌یافت از سروری و نیک بختی بهره‌مند می‌شد؛ به این صورت، پادشاه مقامی الهی پیدا می‌کرد و در نتیجه، عموم مردم وجود شخص پادشاه را به عنوان شخص اول کشور می‌پذیرفتند و از او اطاعت محض می‌کردند.

فعالیت ۲ (صفحه ۱۰۱ کتاب درسی)

با یکدیگر همفکری کنید و پاسخ دهید:

الف- چرا در دوران هخامنشیان مأموران اداره بازرسی و نظارت، به عنوان «چشم و گوش شاه» شناخته می‌شدند؟
زیرا می‌بایست همه اخبار مربوط به امور کشوری و محلی مناطق مختلف را به گوش شاه می‌رساندند، شاه را در جهت نظارت بر کل کشور یاری می‌کردند و هیچ نکته‌ای را فروگذار نمی‌کردند. این مسئولیت معمولاً بر عهده یکی از خویشاوندان نزدیک شاه و یا یکی از درباریان مورد اعتماد و وفادار به او قرار می‌گرفت. مسئول بازرسی و مأموران تحت فرمانش، به طور مستقیم به بخش‌های مختلف قلمرو سر می‌کشیدند تا اطمینان پیدا کنند که صاحب منصبان حکومتی وظایف خود را به درستی انجام می‌دهند و اوضاع کشور به سامان است.

ب- در زمان کنونی چه نهادها یا وزارت خانه‌هایی، تقریباً همان وظایفی را انجام می‌دهند که در آن زمان، مأموران برید انجام می‌دادند؟

وزارت اطلاعات - بازرسی - شهرداری - راه و شهرسازی - پست و مخابرات

فعالیت ۳ (صفحه ۱۰۲ کتاب درسی)

با توجه به شیوه حکومت اشکانیان، دلیل بیاورید که چرا تشکیلات اداری (دیوان سالاری) در دوران آنان، به گستردگی تشکیلات اداری دوران هخامنشیان و ساسانیان نبود؟

زیرا حکومت اشکانیان مانند حکومت‌های هخامنشی یا ساسانی، حکومتی متمرکز نبود تا همه امور در جای مشخص و توسط افراد برگزیده اداره شوند، در این نوع حکومت (ملوک طوایفی) مناطق مختلف دارای اختیارات و نوعی استقلال داخلی بودند و فقط در مواقع ضروری به کمک پادشاه می‌آمدند.

فعالیت ۴ (صفحه ۱۰۴ کتاب درسی)

با راهنمایی دبیر خود، سه مورد دیگر از نقش برجسته‌های دوران ساسانی با موضوع دریافت تاج و حلقه شاهی از اهوره مزدا را جست‌وجو کنید و تصویر آنها را در کلاس نمایش دهید.

سنگ نگاره بهرام دوم در نقش رستم - سنگ نگاره آناهیتا و نرسی در فارس - مجموعه تاریخی طاق بستان در کرمانشاه

فعالیت ۵ (صفحه ۱۰۵ کتاب درسی)

با راهنمایی دبیر خود، سنگ نوشته‌های داریوش یکم را بررسی نمایید و نکته‌های مربوط به عدالت و قضاوت را از آنها استخراج و فهرست کنید.

لزوم راستگویی و مهربانی در عدالت و قضاوت - لزوم اطاعت و همکاری با پادشاهی - نیک منشی و دوری از بیدادگری و ...

پرسش‌های نمونه (صفحه ۱۰۸ کتاب درسی)

۱- منابع دست‌اولی را که در تدوین و تألیف این درس مورد استفاده قرار گرفته‌اند، از متن درس استخراج و فهرست نمایید.
سنگ نوشته‌ها و لوح‌های هخامنشی- نامه‌های اداری هخامنشی- کتب مادیان هزار دستان- نوشته‌های مورخان یونانی عهد باستان نیز حاوی اطلاعات ارزشمندی در خصوص نظام حکومتی و تشکیلات اداری آن دوران است.

۲- نقش داریوش بزرگ را در طراحی و ساماندهی نظام اداری سیاسی هخامنشیان، ارزیابی و تحلیل کنید.
ادعای پادشاهان هخامنشی به اینکه پادشاهی آنان به خواست اهورا مزدا است به حکومت آنان جنبه دینی می‌داد و مردم را تشویق و ترغیب می‌کرد که از آنان فرمان‌بری کنند. یک گروه مشورتی شامل بلند پایگان سیاسی، نظامی، اداری و احتمالاً مذهبی و حقوقی در کنار پادشاه حضور داشتند که وی درباره مسائل مهم حکومتی به ویژه جنگ و صلح با آنان مشورت می‌کرد. در زمان داریوش اول، حکومت هخامنشی به نهایت گسترش خود رسید و این پادشاه هوشمند و لایق به عنوان بنیان گذار و طراح اصلی نظام سیاسی- اداری حکومت هخامنشیان شناخته می‌شود. نظام سیاسی- اداری به دو بخش تشکیلات اداری مرکزی و تشکیلات استانی یا ساتراپی تقسیم می‌شد. تشکیلات اداری مرکزی در درون دربار هخامنشی در پایتخت، ساماندهی شده بود و اجزای اصلی آن را خزانه شاهی، انبار شاهی و دیوان شاهی تشکیل می‌دادند. دیوان شاهی وظیفه مهم نگارش، تنظیم، ثبت و نگهداری نامه‌ها، اسناد و نوشته‌های دولتی را بر عهده داشت. این نظام تا پایان دوره هخامنشیان برقرار ماند و موجب وحدت بیشتر قلمرو هخامنشیان شد.

۳- تفاوت شیوه‌های حکومت هخامنشیان و اشکانیان را به لحاظ تمرکز و یا عدم تمرکز قدرت، به طور مستدل توضیح دهید.
اریوش تشکیلات استانی یا ساتراپی و شیوه اداره آنها را نیز، از نو سامان داد و قواعد تازه‌ای را برای نظارت و تسلط بیشتر حکومت مرکزی به ساتراپ‌ها به وجود آورد. به هر حال نظام سیاسی- اداری که داریوش یکم ایجاد کرد، موجب وحدت بیشتر قلمرو هخامنشیان شد و حکومتی متمرکز و نیرومند پدید آورد. حکومت اشکانی به شکل غیر متمرکز اداره می‌شد و اداره برخی از سرزمین‌ها و مناطق کشور به صورت موروثی در اختیار پادشاهان کوچک و حاکمان محلی بود که تا حدودی در اداره قلمرو خویش استقلال داشتند. آنان دارای سپاهی بودند و حتی به نام خود سکه ضرب می‌کردند. آنان برای نشان دادن اطاعت و وفاداری خویش به حکومت اشکانی، با و خراج سالانه پرداخت می‌کردند و به هنگام جنگ سپاه خود را در اختیارشان می‌گذاشتند. شیوه غیر متمرکز حکومت اشکانیان حکومت ملوک طوایفی نام داشت.

۴- مجلس‌های دوران اشکانیان چه نقشی در اداره امور کشور داشتند و اعضای آنها چه گروه‌هایی بودند؟

در دوران اشکانی دو مجلس وجود داشت. در یکی از این مجالس، شاهزادگان، بزرگان درباری و نمایندگان هفت خاندان بزرگ؛ و در دیگری پیشوایان دینی یا مغان حضور می‌یافتند. اعضای این دو مجلس پادشاه اشکانی را در اداره کشور کمک می‌کردند و در تعیین جانشین پادشاه و تصمیم‌گیری برای جنگ و صلح نقش داشتند.

۵- علل و نتایج گسترش تشکیلات اداری (نظام دیوان سالاری) را در زمان ساسانیان توضیح دهید.

پادشاهان ساسانی به منظور ایجاد تمرکز و افزایش دامنه نظارت و تسلط خود بر مناطق مختلف کشور، از یک سو سپاهی دائمی و نیرومند را تشکیل دادند و از سوی دیگر اقدام به توسعه و تقویت تشکیلات اداری (دیوان سالاری) منسجم و منظمی کردند. در نتیجه این اقدامات، از تعداد حکومت‌های موروثی محلی به طور محسوسی کاسته شد و مناطق مختلف کشور به ویژه نواحی جنوبی، مرکزی و غربی آن، تحت نظارت و سلطه مستقیم حکومت ساسانی قرار گرفت. تشکیلات اداری ساسانیان از اداره‌ها یا دیوان‌های مختلفی تشکیل شده بود که در رأس آنها، وزیر بزرگ قرار داشت که به او بزرگ فرمادار می‌گفتند. وزیر تحت نظارت مستقیم پادشاه کار می‌کرد و مجری فرامین او بود. زمانی که پادشاه در جنگ یا سفر بود، وزیر به عنوان جانشین او کشور را اداره می‌کرد. وزیر همچنین گاهی فرماندهی سپاه را نیز در جنگ بر عهده می‌گرفت.

۶- وضعیت قضاوت و دادرسی را در زمان هخامنشیان در چهار سطر خلاصه کنید.

قضاوت به دو شکل رسمی و غیر رسمی انجام می‌گرفت. شکل غیر رسمی توسط ریش سفیدان و بزرگان خانواده‌ها و قبایل و قضاوت رسمی توسط روحانیون زرتشتی و قضاتی بود که از سوی شاه و یا حاکمان منصوب می‌شدند. در دوره هخامنشی ترکیبی از قوانین و شیوه‌های دادرسی اقوام ایرانی و نیز اقوام و ملیت‌های غیر ایرانی تابع امپراتوری هخامنشیان مبنای قضاوت بود. پادشاهان هخامنشی، ملل تابع خود را در تبعیت از قوانین و آداب و رسوم خود آزاد می‌گذاشتند. در سنگ نوشته‌های دوره هخامنشی همواره به نکته‌ها و مطالبی درباره انصاف، عدالت، راستی و اجتناب از دروغ و بیداد به چشم می‌خورد.

۷- شباهت‌ها و تفاوت‌های سپاهیان اشکانی و ساسانی را از متن درس استخراج و فهرست نمایید.

شباهت: هر دو حکومت بیشتر متکی بر سواره نظام سنگین اسلحه دار در سپاهشان بودند. تفاوت: در دوره ساسانیان سواره نظام سبک اسلحه هم وجود داشت. از فیل‌ها هم در جنگ‌ها استفاده می‌کردند اما در دوره اشکانی این موارد وجود نداشت.

شفیعی